

La maternitat arrencada

Més de 340.000 dones pobres i indígenes van ser obligades a esterilitzar-se pel Govern peruà del president Alberto Fujimori per mitjà de l'engany o la força. Un projecte de la Universitat de Bristol i una productora londinenca busquen donar veu a les víctimes, moltes de les quals encara avui paguen les conseqüències de la planificació demogràfica.

Com si fossin animals. “Com diem aquí al camp, ens van tractar miserablement com animals”, assegura Francisca Quispe. Viu a Ulpamache, a la regió rural peruana de Piura, a la frontera amb l'Equador. Quan van forçar-la a fer-se una lligadura de trompes tenia només 25 anys. La van convèncer amb enganys. La van perseguir, “com si jo fos una delinqüent”, i li van insistir que l'operació era gratuïta, que era un tall sense importància i no li passaria res, que no tenia per què saber-ho el seu marit... I finalment va cedir. Denuncia que no va rebre tractament posterior ni se li va receptar cap medicament. Avui en paga les conseqüències: “Ens van dei-

xar incapacitats per mitja vida i ara no podem fer res”.

Al camp es viu de treballar de valent la terra. És el cas de la Francisca, que tenia la seva pròpia granja. Ara gairebé no es pot moure de tots els dolors i seqüeles que arrossega, no pot treballar. “Si no podem treballar, d'on hem de treure els diners?”, es pregunta. I afegeix amb dolor: “Tot això només pel que el govern, el fujimorisme, va fer. Si ell no volia veure tantes mares al Perú, si no volia veure tanta gent al Perú, hauria estat millor que ens hagués matat, per no viure en aquest patiment. Aquest maleït Govern, el que va fer. Ara ell demana el seu indult. Per mi que es podreixi a la presó, així com a nosaltres ens va deixar incapacitats”.

La Benita, de Rodríguez de Mendoza, a la regió de l'Amazones peruà, també va ser enganyada. La van perseguir fins que va cedir. Li deien que, si no se sotmetia a la intervenció quirúrgica, moriria. I que llavors no hi hauria ningú que s'encarregués de les seves dues filles, perquè no només era mare soltera sinó també òrfena. Tres cops la van empaïtar i a la tercera, després d'escapar-se, va acabar capitulant i va ser sotmesa a l'operació. Com a la Francisca, també van dir-li que li donarien queviures i li receptarien medicaments després de la lligadura de trompes; i, com en el cas anterior, tampoc li van donar ni receptar res de res.

Un projecte amb seu a Londres busca recollir els testimonis de les víctimes de les esterilitzacions forçoses a través d'un documental interactiu.

Va haver de tornar a casa amb les mans buides, la seva maternitat arrenca i un dolor insuportable: “Fins ara he viscut malalta. Em fa mal la lligadura de trompes. No puc ni caminar. No puc ni treballar per mantenir-me”. I, entre llàgrimes i sanglots, es pregunta si, després d'una experiència tan dura, la vida paga la pena, si li surt a compte sobreviure sola, allunyada de les seves dues filles a qui no pot cuidar, sense poder fer res i patint físicament les seqüeles: “És per això que dic que millor que vinguis la mort abans que arribi a l'edat”. De fet, no recorda quants anys té, perquè és analfabeta i no ha tingut “un sol dia d'escola”.

Aquests són dos dels testimonis recollits pel projecte Quipu, una iniciativa conjunta de la Universitat de Bristol i la productora Chaka Studio, amb seu a Londres. L'objectiu és el de donar veu a aquestes dones sense veu, víctimes dels perversos plans demogràfics de l'ex-president peruà Alberto Fujimori (1990-2000). Ho volen fer a través d'un documental interactiu, per al qual han

buscat i trobat el finançament necessari. “Durant més de quinze anys, hi ha hagut diversos intents de les persones afectades per buscar justícia, però fins ara les seves veus no han estat escoltades per molts”, asseguren. I afegixen: “El que estem fent és proveir les eines, crear una plataforma, perquè aquestes històries siguin escoltades fora de les seves comunitats, a nivell nacional i internacional”.

Segons un informe ordenat el 2002 pel Ministeri de Salut del Perú i realitzat per una comissió especial, entre els anys 1994 i 2000 més de 370.000 persones van ser víctimes dels plans d'esterilitzacions forçoses governamentals. Concretament es van dur a terme 346.219 lligadures de trompes en dones i 24.535 vasectomies en homes. El període de més intensitat arrenca el 1996, amb la implantació d'un programa de nom irònic: Anticoncepció Quirúrgica Voluntària (AQV). Durant aquell lapse de quatre anys es van realitzar, segons el mateix estudi, 265.824 lligadures i 21.737 vasectomies, i van morir almenys 18 persones –16 dones

i 2 homes– com a conseqüència de les operacions. El programa governamental anava especialment orientat a les dones pobres i indígenes del Perú.

El document de la Comissió Especial sobre Activitats d'Anticoncepció Quirúrgica Voluntària denuncia que el llavors president, Alberto Fujimori, tenia constància de tot el que ocorria. També posa damunt de la taula algunes de les tàctiques, com la propaganda enganyosa (en castellà, tot i dirigir-se a públic quítxua, aimara, aixàinka, normatsiguengua i d'altres ètnies que no sempre l'entenia), la coacció o el suborn. “Es van produir nombroses intervencions que van atemptar contra la maternitat de les dones pobres del Perú, que inclou danys a la dignitat i integritat física, psicològica i moral, tant de dones com de barons de diverses regions com a part d'una inadequada política de planificació familiar”, afirma l'informe final.

Concretament, la comissió conclou que es van vulnerar els drets humans, a la dignitat, a actuar de conformitat als dictats de la pròpia consciència i religió,

A falta de justícia ordinària, el projecte Quipu vol fer arribar la denúncia als mitjans de masses.

a la integritat personal, a la salut, a la vida, al benestar, a la informació adequada i a la lliure elecció, entre molts altres. Finalment, l'estudi acusa el Govern dels Estats Units de finançar les polítiques de planificació demogràfica i atribueix responsabilitats polítiques "al més alt nivell", que recauen sobre l'ex-president Alberto Fujimori i els ministres de Salut de l'època, Marino Costa Bauer, Alejandro Aguinaga Recuenco i Eduardo John Motta.

La setmana passada va fer un any que es va arxivar definitivament la investigació judicial al voltant d'aquestes esterilitzacions forçoses. La fiscalia va notificar que exculpava de responsabilitat l'ex-president Fujimori i els ministres i vice-ministres de Salut d'aquell moment. Segons el fiscal del cas, Marco Guzmán Baca, no hi havia cap indicatiu sobre que el mandatari tingués la intenció d'esterilitzar contra la seva voluntat les dones peruanes pobres, com tampoc sobre que fos una "política sistemàtica". El membre del Ministeri Públic sí que es va personar contra sis metges per haver comès irregularitats en l'execució del programa de salut reproductiva, que van acabar amb la mort d'una dona que havia estat esterilitzada.

Actualment Alberto Fujimori compleix una condemna de 25 anys de presó per crims d'Estat i contra la humanitat. No obstant això, la privació de llibertat no té res a veure amb aquest pla d'esterilitzacions forçoses massives, sinó per delictes d'homicidi qualificat i assassinat amb traïdoria, lesions greus i segrest per les matances de Barrios Altos (1991) i La Cantuta (1992), que van deixar 25

morts, entre els quals nou estudiants i un professor universitari. També pel segrest del periodista Gustavo Gorriti i l'empresari Samuel Dyer Ampudia. El govern del president Ollanta Humala li va negar l'indult sol·licitat el 2013 per la seva defensa, que va argumentar una presumpta malaltia terminal.

A falta de justícia als tribunals, el projecte Quipu busca donar veu a unes víctimes que no en tenen, ja sigui per les barreres culturals o per la falta d'accés als grans mitjans de comunicació. Es tracta d'un documental interactiu, que combina l'alta i la baixa tecnologia. Les víctimes truquen a una línia de telèfon connectada a internet, i expliquen i graven les seves experiències personals amb un simple telèfon mòbil. Els missatges són moderats, traduïts i transcrits al quítxua, el castellà i l'anglès, i pujats a l'arxiu digital, al qual pot accedir qualsevol usuari. A més a més, qualsevol persona pot gravar i pujar un missatge de resposta, que és traduït, pujat a l'arxiu i enviat per telèfon a la persona afectada.

"El projecte Quipu va néixer com una reacció a les esterilitzacions i el patiment humà que aquestes han produït", expliquen els membres de la iniciativa. I afegeixen sobre el model escollit: "Hauria estat més fàcil fer un documental tradicional sobre el cas. Però volíem aconseguir alguna cosa més significativa, alguna cosa que pogués beneficiar activament la campanya per la justícia". No obstant això, no descarten una pel·lícula documental sobre l'activació del projecte Quipu en diverses comunitats del Perú,

un *making-of* per al qual estan buscant distribuïdors i finançament.

Per què projecte Quipu? "Un quipu és un antic sistema de comptabilitat inca. Fet a base de cordes i nusos, servia per guardar informació en una cultura predominantment oral. Les cordes estaven fetes de cotó, llana d'alpaca o llama. Els quipus eren utilitzats per a moltes coses, des de la comptabilitat dels impostos, el registre de censos i les collites, fins com a sistema d'escriptura, on les cordes nues servien com a eina mnemotècnica per recordar fets ocorreguts. És una memòria física, un arxiu". Com el projecte al qual donen nom.

Per a la realització del documental interactiu es van fixar una meta: recaptar 20.000 lliures esterlines (26.737 euros) a través d'una campanya de *crowdfunding* (micromecenatge) a la xarxa. En tan sols un més van aconseguir 22.013 lliures esterlines (29.428 euros) de 217 petits mecenes. "Estem realment commoguts per tot el suport que hem rebut, ara podem complir els nostres objectius i perfeccionar la línia de telèfon per poder fer-la arribar a tot el Perú", van afirmar després d'assolir la fita. I afegeien amb aquesta mateixa satisfacció per la feina feta: "Estem molt emocionats i volem aconseguir que aquest llançament tingui un impacte real i que el projecte Quipu s'enlairi".

L'advocada i activista peruana Giullia Tamayo León va haver de refugiar-se a Espanya, on va treballar per a Amnistia Internacional, per haver investigat les esterilitzacions forçoses. Després va passar per Colòmbia, la República Democràtica del Congo, Hondures i, en darrera instància, l'Uruguai, on va morir l'abril de l'any passat. Finalment, va ser un càncer, i no un president acusat per crims contra la humanitat, qui va posar fi a la seva vida. Denunciava que darrere del pla demogràfic hi havia interessos econòmics i polítics, dels Estats Units i el Japó, i criticava que el fujimorisme encara impregnava les institucions, fet que dificulta que es faci justícia. El projecte Quipu reivindica una cita seva: "No van comptar que les dones il·letrades i indígenes anirien a parlar, van equivocar el càlcul".

Nicolas Tomás